

KIRJALLISEN ASIAANTUNTIJALOUSUNNON PYYNTÖ.
Eeva Furman, Kestävyyspaneeli

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta pyytää Kestävyyspaneeliilta kirjallista asiantuntijalausuntoa:

Aika: TuVn kokoukseen keskiviikkona 25.3.2020 klo 9.00. Kirjallinen asiantuntijalausunto pyydetään toimittamaan viimeistään kokousta edeltävänä arkipäivänä klo 14.00 mennessä

Asia: E 61/2019 vp Valtioneuvoston selvitys: EU:n komission tiedonanto vihreän kehityksen ohjelmasta (Green deal) 11.12.2019
<https://www.eduskunta.fi/valtiopaiwaasiakirjat/E+61/2019>

Kestävyyspaneelin lausunto tulevaisuusvaliokunnalle

Kestävyyspaneeli kiittää mahdollisuudesta esittää näkemyksensä tulevaisuusvaliokunnalle.

Lausunnossa keskitytään seuraavien alaotsikoiden mukaisiin tulevaisuusvaliokunnan kiinnostuksen kohteisiin.

1. *Politiikkajohdon mukaisuus Euroopan vihreässä siirtymässä sekä Suomen parhaat skaalattavissa olevat käytännöt: missä asioissa Suomella on edelläkävijyyttä vihreässä siirtymässä?*

1.1. Politiikkajohdon mukaisuus Euroopan vihreässä siirtymässä

EU:n komission tiedonanto vihreän kehityksen ohjelmasta (European Green Deal) (COM(2019) 640 final 11.12.2019) on kunnianhimoinen kasvustrategia, jonka keskeiseksi lähtökohdaksi on otettu ympäristöhaasteet. Ohjelma painottaa erityisesti ilmastonmuutoksen hallintaa, mutta mainitsee myös luonnon monimuotoisuuden suojelun ja luonnonvarojen kestävästä käytöstä. Taloudellisesti oikeudenmukainen yhteiskunnallinen siirtymä korostuu ohjelmassa.

Ohjelman laaja-alaisuus antaa hyvät mahdollisuudet politiikkajohdon mukaisuuden toteuttamiselle, koska laaja-alaisessa toimintakehyksessä tavoitteiden väliset ristiriidat ja yhteishyödyt on mahdollista tunnistaa. Ohjelma painottaa (2.5.5) vaikutusten ennakoarviointia ja sidosryhmien osallistamista keinoina politiikka-aloitteiden epäjohtamukaisuusien havaitsemiseen.

Green Deal on kaikkine puutteineenkin merkittävä ja myönteinen avaus. Sen pyrkimys on saattaa EU:n talousjärjestelmä hallitulla aikavälillä kestäväksi, ei vain perinteisestä talousnäkökulmasta, vaan niin, että se olisi myös luonnon ja ympäristön kannalta kestävällä pohjalla. Kestävä kehitys politiikkajohdon mukaisuuden näkökulmasta ohjelman lähtökohdista nousee kuitenkin seuraavia kriittisiä huomioita, joihin olisi vielä mahdollisuus puuttua:

- Ohjelma asettaa ihmisten lyhyen tähtäyksen hyödyn etusijalle sen sijaan, että tähdättäisiin ihmisten kauaskantoiseen hyvinvointiin.
- Toimivia, globaaleja luonnonjärjestelmiä ja ekosysteemipalveluja ei ohjelmassa ymmärretä hyvinvoinnin perustana.
- Jatkuvan taloudellisen kasvun tavoitetta ei ohjelmassa pohdita eikä kyseenalaisteta.
- Talouden roolia ihmisen hyvinvoinnin keinona tarkastellaan lyhyen aikavälin perspektiivissä eikä huomioida, että pitkällä aikavälillä kestävä talousjärjestelmä edellyttää kokonaiskestävyyden toteutumista.
- Resurssien käytön nykytasoa pidetään ainakin implisiittisesti kestäväksi, koska sen ei haluta kasvavan nykyisestä.
- Ohjelma kiinnittää runsaasti huomiota tuotantoon, mutta vähemmän kulutukseen ja sen ohjaamiseen.

- Ohjelma vaatii toimia heikoimmassa asemassa olevien ihmisryhmien hyväksi, mutta ei ota selkeästi kantaa varakkaimpien ihmisryhmien mahdolliseen kohtuuttoman suureen kulutukseen ja luonnonvarojen käyttöön.
- Ohjelma ei ota kantaa siihen, miten ihmisen maailmakuva ja sen muuttuminen voisivat edistää siirtymää kestävään kehitykseen ja mitkä tekijät ovat maailmankuvan muovautumisessa ratkaisevia.
- Ohjelma ei selkeästi tuo esille, miten eri yhteiskuntaryhmien toimijuutta tuetaan ja miten luodaan sosiaalista liimaa ryhmien rajapintaan. Ohjelmassa nostetaan esimerkiksi esille yhteistyön sidosryhmien kanssa, mutta siinä ei eksplisiittisesti mainita, miten laajasti kansalaisyhteiskunta on niissä mukana.
- Ohjelma on nostanut sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen ja eriarvoisuuden vähentämisen keskeiseen asemaan, kuitenkin huomioimatta niiden moniulotteisuutta. Ohjelmassa ei avata sitä, miten ja missä määrin voidaan varmistaa oikeudenmukaisuuden toteutuminen ja vähentää eriarvoisuutta.
- Vaikka ohjelma nojautuu perinteiseen sektorikohtaiseen ajatteluun, jossa toimia hahmotetaan sektoreittain (kuten liikenne ja ruoka), vastaavat valitut sektorit hyvin todellisia järjestelmiä, joissa yhteiskuntamme nykyään toimii ja joissa on selkeitä kestävyysasteita. Läpileikkaavia kysymyksiä käsitellään rahoituksen, investointien ja budjetoinnin näkökulmasta.

Yllä mainittujen tekijöiden käsittely auttaisi ennakoimaan mahdollisia tavoitteenasetteluihin ja politiikan toteutukseen liittyviä epäjohdonmukaisuuksia.

1.2. Suomen edelläkävijyydet ja parhaat skaalattavissa olevat käytännöt

Kestävyyspaneeli korostaa, että tällä hetkellä tarvittavaa edelläkävijyyttä ei olla havaittu Suomessa sen enempää kuin missään muussa maailman maassa. Globaali kestävä kehityksen tilanne, joihin YK:n kestävä kehityksen tavoitteet (Agenda2030) pureutuvat ja globaalin kestävä kehityksen vajeeseen esitetyt etenemisaskeleet, jotka on kuvattu globaalissa kestävä kehityksen raportissa (GSDR2019)¹ tuovat selkeästi esille, että kestävyteen siirtyminen edellyttää 1) kestävä kehityksen asettamista kaiken päätöksenteon ja budjetoinnin perustaksi, 2) merkittävää systeemitason murrosta kuudessa ydinjärjestelmässä sekä 3) eri keinovalikoimien integroitua ja tehokasta hyödyntämistä murrosten edistämistä.

On myös oleellista todeta, että yhteiskunnalliset järjestelmät ulottuvat Suomen ja EU:n rajojen ulkopuolelle ja siksi globaali ulottuvuus on huomioitava toimia suunniteltaessa. On esimerkiksi harkittava, miten Euroopan ja Suomen tulisi asemoitua globaalien tuotanto- ja kulutusketjujen suhteen. On arvioitava eri vaihtoehdoista syntyvien sosiaalisten ja ekologisten haittojen ja hyötyjen jakautuminen ja etsittävä optimaalisia kokonaisvaltaisia ratkaisuja.

Green Deal koostuu niin monista eri osista, että tässä vaiheessa on mahdotonta arvioida, mitä muuta vielä tarvitaan. Suomella on kuitenkin lukuisia merkittäviä rakenteita, prosesseja ja muita innovaatioita, jotka Kestävyyspaneeli nostaa esiin Suomen edelläkävijyyksinä, koska näemme, että niitä vahvistamalla ja kehittämällä on mahdollista tukea merkittävästi kestävyys siirtymää myös EU:ssa ja globaalisti. Kaikkien tähän valikoitujen esimerkkien kohdalla Suomi voi sekä näyttää esimerkkiä että ammentaa oppeja muilta toimijoilta.

Kestävyyspaneelin julkaisemassa tuoreessa yhteenvedossa (Kestävyyspaneelin julkaisu 1/2020)² tarkasteltiin Suomen keskeisiä haasteita kuuden toisiinsa kytkeytyvän yhteiskunnan järjestelmän mukaisesti. Näihin liittyviä suomalaisia edelläkävijyyksiä ja hyviä käytäntöjä ovat mm.:

- Kestävä ja oikeudenmukainen talous: EU:n Green Deal -ohjelma nostaa esiin kansallisten budjettien viherryttämisen yhtenä keskeisenä kestävyys siirtymän keinona. Suomessa aloitettiin syksyllä 2017 kestävä kehityksen tarkastelu valtion talousarvioesityksissä. Tämä kestävä kehityksen budjetointi

¹ <https://sustainabledevelopment.un.org/gsdr2019>

² <https://www.kestavuuspaneeli.fi/julkaisut/>

- tarjoaa varteenotettavan esimerkin kansainvälisestäkin, mutta vaatii kuitenkin edelleen kehittämistä ja laajentamista, jotta siitä muodostuu aidosti vaikuttava suunnittelumekanismi.
- Ruoka ja ravinto: Suomessa tuotetun ravinnon korkea hygieeninen laatu, tauririskien hallinta. Julkisten ruokapalveluiden vahva rooli, myös ruokakulttuurin ohjaajana, ja sen mahdollisuus toimia esimerkkinä: mm. julkisten hankintojen käyttö ohjauskeinona.
 - Energia: erilaiset energiapalveluihin liittyvät kokeilut, jotka tähtäävät ilmastopäästöjen vähentämiseen (esim. HINKU –kunnat); hajautettuihin energiajärjestelmiin liittyvä osaaminen (Suomen maantiede) sekä suomalainen tutkimusosaaminen
 - Kaupungit ja kaupunkiseudut: suomalaiset kaupunkiseudut ovat kansainvälisesti vertaillen turvallisia ja terveellisiä elinympäristöjä. Niiden kehittyminen on pitkä prosessi, jonka oleellinen osa on paikallisdemokratia.
 - Luonnon järjestelmät: Suomella on erinomaiset mekanismit puhtaan ilman, veden ja maaperän seurantaan ja luonnonvaratietoon pohjautuva maankäytön suunnittelu; biodiversiteetin ja ekosysteemipalveluiden turvaamisessa on lupaavia kokeiluja ekologisten kompensatioiden kehittämisessä siten, että luonnonvarojen käytöstä ohjautuvat haitat tulevat hyödynsaajan maksettavaksi ja sitä kautta hintoihin.
 - Hyvinvointi ja mahdollisuudet: politiikan – tutkimuksen ja kansalaisyhteiskunnan välinen tiivis vuoropuhelu ja erilaiset foorumit, jotka luovat luottamusta ja kykyä yhteisluda uudenlaisia ajattelutapoja kestäväksi tulevaisuudeksi; luonnon ja hyvinvoinnin/ hyvinvoinnin ja kulttuurin välisten yhteyksien ymmärtäminen ja hyödyntäminen palvelujen tuottamisessa

Kestävän kehityksen toimikunta ja koko Suomen kestävän kehityksen toimintamalli ml. operatiivinen sitoumus on esimerkki pitkäjänteisestä, erityyppisiä toimijoita osallistavasta ylihallituskautisesta toimintatavasta, joka voi toimia mallina kestävän kehityksen työlle myös muissa maissa. Suomalainen innovaatio Sitoumus-mekanismi on onnistunut tuomaan yhteen yhteiskunnan hajallaan olevat toimijat samanarvoisina edistämään kestävyysmurrosta.

2. Tutkimuksen ja koulutuksen (ja erityisesti ihmistieteiden) rooli Euroopan vihreässä siirtymässä

Kestävyyspaneeli haluaa aluksi todeta, että vaikka ihmistieteiden rooli on keskeinen, on tärkeää, että ihmistutkimus kytketään monitieteiseen ja useissa tapauksissa toimijalähtöiseen kestävyystutkimukseen. Se tutkii ratkaisulähtöisesti kestävyysmurrosta, siihen liittyvää kitkaa ja mahdollisuuksia, vaikuttavuutta, suuntia ja siihen liittyviä oikeudenmukaisuuskysymyksiä. EU:n Green Deal -ohjelma painottaa innovaatioita kestävän kehityksen välineenä. Innovaatioiden taustalla on tutkimus ja koulutus. Lisäksi Green Deal -ohjelma mainitsee (2.4.4) koulutusalan aktivoimisen yhtenä keinona kestävyysmurroksen edistämiseksi. Suomella on kansainvälisesti hyvä maine koulutussektorilla. Ohessa on Kestävyyspaneelin näkökulmia tutkimuksen ja koulutuksen roolista vihreän siirtymän jalkauttamisessa Suomessa.

- Suomen tutkimusrahoitusjärjestelmä on jo ottanut askeleita Green Deal:n edellyttämän siirtymän suuntaan, esim. Suomen Akatemia/STN –hankkeet, jotka vahvistavat tieteen ja politiikkaan ja eri sektoreiden välistä yhteistyötä monitieteisestä näkökulmasta
- Kehittyvien maiden vaje tutkimuksen, erityisesti kestävyystutkimuksen kapasiteetissa on hyvin merkittävä ja tieteen ja päätöksenteon väliset prosessit ovat usein puutteellisia. Green Dealin läpiviemiseksi on EUn ja Suomen edun mukaista, että kehitysmaissa kestävyystieteen kapasiteettia vahvistetaan, koska järjestelmät ovat niin vahvasti kytkeytyneitä.
- Monitieteiset ja tieteidenväliset koulutusohjelmat tuottavat ammattilaisia, joilla on valmiuksia kokonaisvaltaisiin tarkasteluihin
- Varhaiskasvatuksella on merkittävä rooli vihreän siirtymän läpiviennissä; siitä saatavat hyödyt ovat moniulotteisia ja varhaislapsuus on eri elinvaiheisiin nähden vaikuttavin.
- Kaikilla koulutusasteilla vihreää siirtymää tulisi edistää kriittisen ajattelukyvyyn kehittämisellä, joka perustuu systeemiseen ymmärrykseen ja ohjaa etsimään moniulotteisesti ratkaisuja.
- Kestävyysteen liittyvät haasteet ovat pitkälti ihmisten aikaansaamia ja siten perustaltaan sosio-kulttuurisia. Myös ratkaisut kestävyysmuutoksen aikaansaamiseksi ovat siten perustaltaan sosio-kulttuurisia, ja siksi on välttämätöntä sekä ymmärtää näitä ongelmia että hakea niihin ratkaisuja ihmistieteiden avulla.

- Ihmistieteiden tärkeys ja vaikuttavuus on tunnistettu, mutta päätöksenteosta puuttuu yhä sosiaali- ja ihmistieteiden näkökulma. On hyväksyttävä eri tieteiden väliset eroavaisuudet esimerkiksi siinä, miten niitä voi hyödyntää eri päätöksentekotilanteissa.³
- Ihmistieteellinen näkökulma tutkimuksessa on usein arvioiva (toimien ja prosessien epäsuorat ja ennakoimattomat vaikutukset ja niiden hyväksyttävyys); näkökulman tulisi lähteä yksilöiden ja yhteisöjen kyvyistä ja mahdollisuuksista aikaansaada muutosta.

³ kts. esim. <https://www.aka.fi/fi/akatemia/media/Ajankohtaiset-uuuutiset/2019/humanistinen-ja-yhteiskuntatieteellinen-tutkimus-on-vaikuttavaa/>